

ОКУУЧУЛАРДЫН ӨЗ АЛДЫНЧА САБАК ӨЗДӨШТҮРҮҮСҮНӨ КАРАТА «Б,Б,Б» ТАБЛИЦАСЫН КОЛДОНУУ ЫКМАСЫ

Бул макалада колдонууга сунушталып жүргөн “билем, билгим келет жана билдим” ыкмасынын табигый –математикалык предметтерди окутууда колдонуу өзгөчөлүгү б.а. бир кыйла ыңгайлуу жана эффективдүү болгон формада колдонуу каралды. Сунушталган формада сабакта табигый-математикалык предметтерден билим берүү учурунда окуучулардын жаңы теманы жана жаңы темага керектүү мурда өтүлгөн материалдарды билүү диагностикасын жүргүзүү мүмкүнчүлүгүнө ээ экендиги, ошондой эле окуучулардын жаңы теманы өздөштүрүүсүн диагностикалоо мүмкүн экендиги көрсөтүлгөн.

Бүгүнкү күнү мектеп окуучуларынын сабак өздөштүрүүсүнө карата болгон нааразычылыктар көп эле айтылып жатат. Жогорку класстын окуучуларынын 17% гана өз алдынча китеп окуп түшүнө алышаары белгилүү болду [1]. Коом өсүп-өнүгүп, жашообуз техникалашып, компьютер интернет көбөйгөндөнбү, же балдар эртеден кечке телевизордун алдынан кетпей жатканданбы окуучулардын кеп маданияты төмөндөп кеткенин. Мурда бир класстан 4-5 бала чыгарма китептерди окуса азыр алардын бири дагы жок дейт көрсөтүлгөн макаланын автору [2]. Мектепте билим деңгээлинин төмөндөп кеткенинин көрсөтүлгөн макаланын автору [3], окуу китептеринин татаалдыгынан жана бир сааттагы берилген маалыматтын көп болушу менен эстеп калууда окуучулардын жаш өзгөчөлүктөрүн эске алынбагандан болуп жатат деген пикирди айтат. “Кеп сабактардын санында же аларды берүүнүн ыкмасында эмес, баланын кызыгуусун, керектөөсүн канааттандырып, билим алуунун, аны табуунун жолдорун көбүрөөк үйрөтүү турат”- дейт С. Иптаров [4]. Демек өзгөрүүнү бир натыйжалуу багыты окуганга үйрөтүүдө экенине көңүл буруу зарылдыгынын бар экендигин эске алуубуз керек. Мугалим салттуу сабак өтүүнү гана өзүнө курал кылып алган болсо ал ар кандай башка ыкмаларды өздөштүрүүдөн коркуп же ашык түйшүк тарткысы келбей тынч жашагысы келиши мүмкүн. Мындай учурда салттуу окуу сабактарында окуучулар үчүн психологиялык жактан алып караганда педагогикалык камфорттук кырдаал жетишсиз болуп, мында окуучулардын өз алдынча изденип окууга түрткү болуучу иш аракеттер солгундап кетиши мүмкүн[5]. Окуучулардын сабакты өз алдынча өздөштүрүүсүнө болгон мүмкүнчүлүгү барбы бар болсо кандай деңгээлде болот? –деген суроо менен Талас, Бакай-Ата жана Талас шаарынын мектептеринде 140 мугалимге жүргүзгөн анкеталык сурамжылоодон төмөнкүдөй кырдаал аныкталды: Жетиштүү мүмкүнчүлүгү бар дегендер-39,3 %, мүмкүнчүлүгү жок дегендер-25,7 %, окуучуларга жараша жарым жартылай мүмкүнчүлүгү бар дегендер-22,8 % жана мугалимдин жакшы аракети менен гана мүмкүн дегендер- 12.1 % түздү. Бул мүмкүнчүлүк кандай учурда жакшырышы мүмкүн деген актуалдуу суроону жаратты. Анткени Улуттук куррикулумдун негизги максаты окуучуларды чыгармачыл, эмгекти сүйгөн, өз алдынча чечимди кабыл алган, билимин практикада колдоно билген, өз билимин өркүндөтө алган сапаттарды камсыз кылуучу компетенттүүлүккө ээ болуусуна жетишүүгө багытталган [6]. Биз бул макалада окуучулардын сабакты өз алдынча өздөштүрүүсүнө карата *“билем, билгим келет жана билдим”* ыкмасынын табигый–математикалык предметтерди окутууда колдонуу өзгөчөлүгүнө көңүл бурдук. Бул *метод окуучулардын өз алдынча изденүү ыкмасын өнүктүрүү максатында жана таанып-билүү иш аракетин рационалдуу уюштуруу максатын көздөп табигый предметтерди (физиканы) окутууга колдонуу сунушталган [7].* Табигый-математикалык илим тармагындагы предметтерди окутууда темалардын ирети бири биринин уландысы болуп же бири бирине базалык билим болуу функциясы белгилүү. Ошондой эле табигый-математикалык предметтерди өздөштүрүүдө окуучулар эмнени билгиси келгенин айтуу

ыктымалдуулугу төмөн болот. Анткени али окуй элек материалдан эмнени билгиси келгенин айтуу мектеп окуучулары үчүн татаал жана аныксыз нерсе болот. Ошондуктан «Билем, билгим келет, билдим» суроолор ыкмасын табыгый билим тармагын окутууда жаңы теманы өтүүдө жогорудагыдан башкачараак максаттагы форманы сунуштайбыз. Башкача айтканда «*Билем, билгим келет, билдим*» деген үч белгини «**Билем, билбейм, билдим**»-деген үч «БББ»түрүндө колдонуу табыгый билим берүү тарамындагы предметтер үчүн жогорудагы көрсөтүлгөн учурдан бир кыйла ыңгайлуу жана эффективдүү болушу мүмкүн. Бул сунушталган форма бир сабак убактысында төмөнкү **3 максатка** жетүүнү көздөй алат:

1. *Жаңы теманы өтөрдүн алдында окуучулардын тематикага керектүү мурдагы өтүлгөн материалдын канчалык деңгээлде билеринин диагностикасын билүү;*

2. *Окуучулардын өтүлүүчү тема менен алдын ала тааныштыгынын бар же жок экендигин билүү маалыматын билүү;*

3. *Окуучулардын жаңы теманын өтүп бүткөндөн кийин кайсы суроолорду кандай өздөштүргөнүнүн деңгээлин билүү.*

Бул ыкманы салттуу сабак өтүүнү *модернизациялоочу толуктоочу компоненти* катары кабыл алсак деле туура болсо керек. Анткени жаңы теманы өтүүдө окуунун натыйжалуу болушу окуучулардын мурунку же башка бөлүмдөрдөгү өтүлгөн материалдарды окуучулар канчалык даражада *өздөштүргөнүнө жараша болуу ыктымалуулугу* бар. Ошондой эле предмет аралык же тема аралык байланышы бар сабактарды өтүүдө жаңы теманы өтөөрдүн алдында *мурунку материалды кайталап чыгуу зарылдыгы* болот жана аны кандай деңгээлде кайталоо керек экендиги белгисиз болот. Бул көп убакытты талап кылуучу маселе. Ошондуктан мындай учурда өтүлүүчү темага керектүү мурда өтүлгөн жана жаңы темада өтүлүүчү материалдардан бир нече маңыздуу суроо түзүлүп ар бир суроону «билем», «билбейм» же «билдим» деген аталыштагы белги менен даярдалган төмөндө көрсөтүлгөн 4 бөлүктүү (көздүү) таблицаны жаңы сабак өтөөрдүн алдында толтуруу тапшырмасын берүү сунушталат. Таблицаны толтурууда суроону жазганга убакытты кетирбеш үчүн аларды алдын ала флипчартка же плакатка жаздырып суроолорго катар номер берип белгилеп койсок дагы ыңгайлуу болот. Алдын ала даярдалган суроонун номеринин негизинде жаңы теманы өтөөрдүн алдында адегенде «билем», «билбейм» деген эки колонканы инсерттин төмөнкүдөй белгилери колдонуп толтурулат: «v»- *билем* белгисин, «?»- *билбейм* белгисин. Ушундай формада жүргүзүүдө убакыт аз сарп кылынат. Мындан биз конкреттүү, окуучу эмнени «билет» эмнени «билбейт» деген диагностикалык баштапкы жыйынтыкты алабыз. Айталы биз 10 суроо даярдайлы, бул учурда бир окуучу таблицаны биринчи ирет төмөнкүдөй көрүнүштө толтурсун дейли.

Б,Б,Б таблицасынын 1-чи толтурулушу

Суроонун мазмунунун катары	1-«билем»	2-«билбейм»	3-«билдим»
1-суроо	v		
2-суроо		?	
3-суроо	v		
4-суроо		?	
5-суроо		?	
6-суроо	v		
7-суроо		?	
8-суроо		?	
9-суроо		?	
10-суроо	v		

Окуучулардан толтурган баракчаларын чогултуп алып диагностика кылуу максатка ылайыктуу. Мында дагы убакыттан уттуруп коюу мүмкүнчүлүгү бар. Ошондуктан суроолорду катары менен кана айткылачы биринчи суроону ким билет? Экинчи суроону ким билет?- деп ар бир суроону окуучулардын калдыктуу билими жөнүндө маалымат алсак болот. Ошол таблицадагы окуучулардын белгилөөсүнүн негизинде «билбейм» графасынын астына жазылган суроолорго көз чаптырып кайсы темаларды *тереңиреек кайталоо керек* экендигин, ал эми кайсы темаларды *жөн гана эске түшүрүү керек* экендигин баамдоого болот. Жарымынан көбү түшүнбөгөн суроону кыскача кайталап, 60-70% түшүнбөгөн суроолорду тереңиреек кайталап, ал эми 20-30% түшүнбөгөн суроолорду кээ бир учурларын гана эске түшүрүп койсок жетиштүү болушу мүмкүн. Ал эми жаңы темадан алына турган маалыматтар жөнүндө сөз кылбай эле азырынча көмүскөдө калтыруу керек. Ушундай кайталоодон кийин кайрадан окуучулардын жазганын таратып берип, чогултпаган болсок анда кайрадан таблицкага бир сыйра көз жүгүртүп «билбейм» тилкесиндеги суроолордун кайталоодон кийин эске түшкөндөрүн «билем» фазасына өткөн болсо анда 2-чи жолу кошумча белгилөө жүргүзүүнү жөнүндө айтуу керек. Экинчи жолу кайталап белгилөөдө биринчи белгилөөнү чийбестен, булгабасатан эле «билем» графасына кайталоодон билген суроолордун тушуна «+» (билдим) белгисин коюу сунуш этилет. Кайталоодон дагы эске түшпөй билбеген болсо аны ошол боюнча экинчи белгилөөдө дагы калтырылат. Ошентип адегенде таблицанын 1-чи жана 2-чи графасын гана толтуртуп анан жаңы теманы өтө берүү керек. Айталы бул учурда окуучу таблица болжолду төмөнкүдөй толтурсун дейли. Мында бул окуучу кайталоодон 2,4 суроону эске түшүрүп билемге өткөрдү дейли. Калган суроолор жаңы темага байланыштуу же чын эле окуучу аны түшүнгөн жок. Мында окуучулардын белгилөөсүнүн баары ойдогудай болду деп айтуу кыйын. Анткени биз алардын кандай деңгээлде билгенин текшерген жокбуз, окуучулардын өзүнүн билем деген ишенимдери боюнча гана маалымат алдык. Бул болжолдуу гана көрүнүш бирок диагностикага пайдасы бар. Таблицада көрүнгөндөй 2,4 суроонун катарында гана эки белги коюлду калгандарында бирден гана белги бар. Мындан тез бир сыйра кыдырып көз салуу менен канча окуучунун экинчи белгилөөсүндө кайталоонун канчалык деңгээлде пайдасы болгонун болжолдоого болот.

Б,Б,Б таблицасынын 2-чи толтурулушу

Суроо катары	«билем»	«билбейм»	«билдим»
1-суроо	v		
2-суроо	+	?	
3-суроо	v		
4-суроо	+	?	
5-суроо		?	
6-суроо	v		
7-суроо		?	
8-суроо		?	
9-суроо		?	
10-суроо	v		

Сабак өтүлүп бүткөндөн кийин баракчаларды таркатып берип таблицаны кайра карап 3-чү жолу толтуруу сунуш этилет. Мында окуучу мурда билем деп адашып берилген суроону эми чындап билген болсо, же мурда билбейм деп белгилегенин билген болсо ал суроонун тушуна 3-чү графага «+» билдим белгисин койгула деп тапшырма берилет. Үчүнчү графада суроонун тушуна бир эле жолу «+» белгисин коюп толтуруу жүргүзүлөт. Окуучу таблицаны жеткиликтүү түшүнүп толтурса анда жыйынтыгында окуучулардын өткөн темалардан эмнелерди билгенин, кайталоодон эмнелерди эске түшүргөнүн жана жаңы ошол күнкү өтүлгөн темалардан эмнелерди билгени ошондой эле

кайсы суроону билбеген бонча калганы тууралуу маалымат алууга болот. Анын негизинде окуучулардын сабакты түшүнүү эффективдиги кандай болгонун билсек болот. Бул учурда таблица болжолдуу түрдө төмөнкүдөй формада толтурулуп түзүлүшү мүмкүн. Айталы ошол эле эксперименттеги окуучу таблицаны болжолдуу түрдө төмөнкүдөй толтурсун дейли.

Б,Б,Б таблицасынын 3-чү жолу толтурулушу

Суроо катары	«билем»	«билбейм»	«билдим»
1-суроо	v		
2-суроо	v	?	
3-суроо	v		+
4-суроо	v	?	
5-суроо		?	
6-суроо	v		
7-суроо		?	+
8-суроо		?	+
9-суроо		?	
10-суроо	v		+

Окуучулардан таблица толтурулган баракчаны чогултуп алып аларга анализ жүргүзүүгө болот. Жогорудагы көрсөтүлгөндөй эксперименттик таблицадан төмөнкүдөй аналитикалык жыйынтыкты билүүгө болот:

• 1-чи жана 6-чы суроого коюлган белгиден окуучуга түшүнүктүү билген суроосу экендиги маалым болот;

• 2-чи жана 4-чү суроого коюлган белгиден окуучу адегенде билбеген суроосун мугалимдин кайталап үйрөтүүсүндө билүүгө жетишкени билинет;

• 3-чү жана 10-чу суроого коюлган белгиден окуучу адегенде билем деп ойлогонуна кайрадан сереп салып катасын сезип эми жаңы теманы өткөндөн кийин билгенине толук ишенимге келгенин билүүгө болот;

• 5-чи жана 9-чу суроого коюлган белгиден адегенде билбеген суроосун жаңы теманы угуп бүткөндөн кийин деле түшүнө алдабаганын б.а. мында окуучунун сабакта көңүл койгон эмес же ал окуучунун суроону түшүнүүгө базалык билими жетишпегендигин билүүгө болот;

• 7-чи жана 8 суроого коюлган белгиден окуучу жаңы тема өтүлгөнгө чейин ал суроону билген эмес ал эми жаңы тема өтүлүп бүткөндөн кийин ал суроону түшүнгөнүн билдирет.

Окуучуларды инсанга багыттап окутуу үчүн бул таблицанын зор мааниси бар. Анткени мугалим бул таблицага анализ берүү менен кайсы окуучунун кандай деңгээлде сабакты өздөштүргөнүн жана ага карата кандай аракеттерди жүргүзүүнү пландаштырса болот.

Адабияттар

1. Талиева К. Мугалимдин айлыгын жыл сайын жогорулатуу керек. Кут билим. №7 2013ж.
2. Ш. Соноева Окуучуларды өз оюн айта билүүгө үйрөтөлү. Кут билим №20 2008 ж.
3. М. Асанкулова Айлык арбыды сапаттарды жакшырталы. Кут билим. №30 2011ж

4. С. Иптаров Билим кени элде. Симпозиум 2007. 28-39 бет.
5. Дуйшеев Ж.А., Таштанов М.А. Суранова А.С. Эффективность использования интерактивных методов в преподавании общественных дисциплин. Вестник ЖАГУ. №1 часть 1 2012 год. Ст. 36-38.
6. Рамочный национальный куррикулум среднего образования КР//Известия КАО, Бишкек.-2008.-№4
7. Руководство для учителей по использованию куррикулума в предметах естественно-научной области на примере физики. // МОиН, Азиатский банк развития. Грант №0020 KGZ. 2009. Бишкек